

FELSEFE(MİZ) ÜZERİNE BİR DENEME (Türkiye’de Felsefe Nasıl Olanaklıdır?)

Sebahattin ÇEVİKBAŞ*

Kişi eğer eski ateşini koruyarak yeniye ilişkin bir anlayış geliştirebiliyorsa, öğretici olmaya uygun biridir.
Konfüçyüs

Her yasa, her doğal düzen, hatta ahlaki dünya insanın eylemleriyle yok olsa da, onun bu eylemleri aynı zamanda yıkılmakta olan eski dünyanın kalıntıları üzerinde yeni bir dünya bulan sihirli, daha yüksek bir etkiler döngüsü üretir. **Nietzsche** (Tragedyanın doğuşu)

Özet: Evrensel niteliğine rağmen, felsefe, bir *kültür çevresinde* ortaya konulabilen bir *düşünme etkinliği*dir. Bir bütün olarak *evrene bir tavır alışı* gerektirir. Diğer düşünme biçimleri gibi, belli bir kültür içinde yaratılıp *evrensel kültüre* katılır. Bir kültüre ait olup evrensel kültüre katılmak için düşünmenin *ana dilde* yapılmış olması gerekir. Ama tüm bunlara sahip olmak felsefe yapmak için yeterli değildir. Eklenilecek ya da bağlanılacak bir *geleneği* zorunlu kılar. Devamı da ancak bu kültürel çerçeve içinde eklenen geleneğin *yeniden okunması, şimdileştirilmesi, günümüze taşınması* ile mümkündür. En önemli görevi, belli bir geleneğe bağlı kalmak, ama değerleri olabildiğince, en acımasız bir biçimde eleştirmek olan felsefenin diğer düşünme biçimlerinden ayrılan yönü, akıl ve eleştiri zemininde üretiliyor olmasıdır. İdeal bir felsefi düşünce geleneğinin şartı da dini ve siyasi kaygılardan uzak bir düşünce biçimi oluşturabilmektir.

Bu yazıda, yukarıda belirtilen çerçevede, “dünya problemleri karşısında her kültürün belli bir düşünce geleneği içinde bir tavır alışı olmalıdır” olgusundan hareketle ‘Türkiye’de felsefe’ ve Türkiyede felsefe yapmanın olanakları üzerine bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Kültür, Gelenek, Düşünme biçimleri, dil, okuma.

Felsefe, insanlığın en temel entelektüel ihtiyaçlarından biridir. Diğer düşünce biçimlerinden belli bir mantıksal örgü ve eleştiri zemininde oluşması bakımından ayrılan felsefi düşünce, ortak kültürel miraslarımızdan biri olup bu yönüyle evrenseldir. Felsefe ne din, ne de bilimdir; her ikisiyle de belli sınırları olan felsefenin, bu iki alanla karşı karşıya gelmesinin nedeni, felsefenin bu iki alandan birine yaklaştırılması ve tabii kılınmaya çalışılmasıdır. Felsefenin en temel sorunları da, bu bağlamda, zaman zaman ya da bilime ya da dine indirgenebilmektedir (Marquard, 1995, s. 30-33). Böyle bir felsefenin ister dini isterse bilimsel olsun, belli bir ideolojinin etkisi altında olduğu, özgür düşünce olarak ortaya çıkamayacağı açıktır. Halbuki felsefi düşüncenin, sorunlarını

* Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe ABD.

belirleyişi ve gerekçelendirme yöntemleri bilimden ve dinden oldukça farklıdır (Denkel, 1997, s. 80). Bu farklılık göz ardı edilirse, gerçeği amaç edinen, en azından gerçeği amaç edindiğini ifade eden bu üç dünyanın sınır çizgileri birbirine karışacak, aralarında kavga başlayacaktır. Ama bu kavganın açıkça söylemek gerekirse hiç birine faydası yoktur. Esas olan bu üç alanın kavgalı olmaları değil, kendi alanlarında kalıp bir birlerine saygılı olmaları ve barışık kalmalarıdır. Çünkü her üç alanın da insanlığa verebileceği çok şey var: *'İnsanları insan olmaya (!) biraz daha yaklaştırmak.'* İnsan, insan olarak değil, ama önceden belirlenmemiş 'olanaklar varlığı'(Poin, 1969, s. 555 vd.) olarak doğar; gelenekten, tarihten aldığı bilgilerle kendini şimdi gerçekleştirmekle meşguldür. Geçmişin bilgi konusu yapıp şimdiye taşınması, toplumların kendilerini gerçekleştirmelerindeki/kendi oluşlarındaki ve yarınlarını planlamalarındaki canlı bilinçtir. Bu canlı bilinçten yoksunluk, toplumların zamansal varoluşlarını algılayamamalarına neden olmaktadır. Böylesi toplumlar, bir kimlik oluşturabilmeleri ve belli bir kimliğe katılmaları olanaklı olmadığı için, kör bir bilincin egemenliği altında kendi olma-olamama arasında gidip gelirler.

Kültürlerin üç evrensel ögesi olan bilim, felsefe ve din, farklı biçimlerde de olsa, hitap ettikleri insanlara potansiyel insan olma yetilerini hatırlatırlar. Felsefenin hatırlatması daha çok hayatı sorunlaştırmak/sorgulamak biçiminde ortaya çıkar. Sorgulanmamış bir yaşam, yaşam değildir; bu nedenle yaşamın sorgulanmasını üstlenecek bir alanın bulunması kaçınılmaz gibi görünüyor. Bu alanlar din ve felsefe olamaz, çünkü gerek din gerekse bilim hayatın sorunlarını çözmek için var, ama felsefe hayatı sorgulamak için. Hayatı sorgulamak, var olma bilincini canlı tutmak olduğu için, felsefi tavır her düşünme biçiminin öncesinde ve sonrasında olmak zorundadır. Toplumların felsefeye duydukları gereksinimin nedeni de budur. Her ne üzerine-düşünürsek düşünelim, bunların yaşama katılabilmeleri öncelikle onların kendi yaşamlarına katılacaklar için anlaşılır kılınmasını gerektirir. Bu anlam verme de, en sonunda felsefi bir tavır almayla –gerekçelendirme (haklı kılma) ve eleştirel olmayla– başarılı olacak bir durumdur. Sadece bu anlamda bile felsefe toplumlar tarafından önemsenmelidir.

Ama yaşama katılacak, yaşamı sorgulayacak, her felsefenin sonucu olarak ortaya çıkacak bir olgu olsa da, gerekirse onu yönlendirecek olan felsefe nasıl bir felsefe olmalıdır? Otorite ve geleneğe bağlı olmak, ama gerçeklik ve hayata ilişkin bütün büyük sorunların bağımsız bir çözümünü aramak ve her bir inancın değerlendirilmesinde acımasız eleştirilerde bulunmak felsefenin gerçek özüdür. (Wolf 2003, s. 70). Bu bağlamda, felsefe, en genel anlamda, mantıksal tutarlılık içinde gerekçelendirilmiş olan, akli, eleştirel, sistemli bir düşünme biçimi olarak, evreni ve insanı anlamaya yönelik bir çabadır. Her felsefe sistemi yeni bir düşünüş biçimini ifade eder ve diğer düşünme biçimleri hangi şartlarla ortaya çıkmışsa o da aynı şekilde ortaya çıkar. (Sarp 1938, s. 12). Öyleyse felsefi düşünüşü, içinde doğduğu kültürden, dünyadan ayırmamak gerekiyor. Değerler

üstü, kültürler üstü ve medeniyetler üstü bir düşünme biçimi de olsa felsefe, içinde doğduğu değerlere, kültüre yabancı olamaz. Şu halde felsefi düşünce, insan zihninin diğer ilgi alanlarıyla sıkı bir ilişki içinde olmalıdır. Felsefede düşünme biçiminin, soylu, asil bir düşünme biçimi olduğu, karnı aç insanların işi olmadığı doğrudur, ama “ısmarlama” bir düşünme biçimi de değildir. Felsefi düşünme biçiminin Yunan’a özgü bu özelliğinin, yinelenip durması yerine yeniden gözden geçirilmesi gerekmiyor mu? Günümüz dünyasında, bilgi çağı iddiasıyla yola çıkılan bir dönemde, bu gözden geçirmenin zorunlu olduğu açıkça ortadadır. Pythagoras’ın tanımladığı biçimiyle felsefe, eşyanın (şeylerin/varlığın) tabiatının araştırılıp incelenmesidir. (Ahmet Mithat, 2002, s. 22/a22). O halde, “eşyanın tabiatını araştırma ve inceleme” anlamında, felsefeden değil felsefelerden bahsetmek daha doğru bir yaklaşım olmayacak mıdır? Buradan hareketle, Doğunun ‘hikmeti’ ile Batının ‘felsefesi’ için yapılan tanımları yoğurarak –böyle bir şansa sahip olan ender toplumlardan biriyiz– bir felsefe anlayışı ortaya konulamaz mı? Böyle bir anlayıştan hareket eden Ahmet Mithat, felsefeyi, “sözü eylemine uyan” birinin elinde “her şeyin, her hükmün doğrusu” nu ortaya koymak biçiminde tanımlıyor. (Ahmet Mithat 2002, s. 23/a23, 26/a26). ‘Sözü eylemine uyan’ bireyler yetiştirmenin neresinde olduğumuzu ya da evrensel felsefeye katkımızın hangi noktada olduğunu düşündüğümüzde, böyle bir tanımlamanın değeri bir kat daha artıyor. Hâlihazırdaki felsefeler dikkate alındığında, ‘neden bunlar arasında’ olmadığımız sorusunun cevabı, muhtemelen Ahmet Mithat’ın felsefeyi kendisiyle tanımladığı bu iki özellikten yoksun olmamız biçiminde olacaktır. Ama bunun tek neden olduğu da söylenemez.

Bir kültür ya da toplumda, felsefenin kabul görmesi, en azından bir din ya da bilim kadar benimsenmesi için meşrulaştırılması zorunludur. Bir toplumdaki felsefenin olabirliğine buradan, bilinçlerde meşruiyet kazanmış bir felsefeden başlamak gerekir. Bunun en önemli şartı, felsefi düşünme biçimini karakterize eden ilkeler çerçevesinde, içinde bulunan toplumun ve kültürün sorunları üzerine düşünülmesi, içinde yaşanan dünyanın kendiniz adına kavramlaştırılması ve hayatla barışıklığı temin edilmesi, başka bir ifadeyle yaşamın her şeye rağmen oluulanması olacaktır. Ancak bu yolla evrensel felsefe kültürüne katılmak ve katkı yapmak mümkündür. Cumhuriyet Türkiye’si olarak devraldığımız tarihsel-kültürel mirasın, birkaç istisna dışında, felsefeye meşruiyet kazandırmada çok istekli olmadığı söylenebilir bile (Karakuş 1995, s. 9 vd.), felsefemizin –olacaksa eğer, ki var ve olacak/olmalı– kendilerinden devşirileceği tarihsel-kültürel mirasın da yine bu isteksiz miras olduğuna vurgu yapılması önemlidir. Dahası, düşünce alanındaki durağanlık ancak bu kültürel mirasın işlenmesi ile yok edilebilir.

Ama, hangi anlamda kabul edilirse edilsin, felsefenin bütün dünyada sıradan olan ortak anlamının dışında, ülkemizde özel bir ilgi gördüğünü söylemek pek mümkün görünmüyor. Çünkü, her şeye rağmen düşüncelerimizin efendileri var, bireysel ve özgür değil. Dahası, kurumsallaşma yönünde bazı

ciddi adımlar atılsa bile –örneğin, Türkiye Felsefe Kurumu ve Türk Felsefe Derneği– belli bir felsefe geleneği, gelenek çerçevesi oluşturulabilmiş değil.

Gelenek oluşturmak, tarihsel-kültürel mirasın şimdileştirilmesi demektir.(Soykan 1988/4, s.30). Gelenek geçmişin tüm anlatılarının yeniden dillendirilmesi ile devam ettirilebilir. Felsefede gelenek, en genel anlamda felsefe tarihidir. Bilim ve felsefenin toplumlar üstü bir niteliği vardır, dolayısıyla her toplum bilim ve felsefeye kendilerine özgü yaşam biçimleri içinde kalarak katılabilir.

Bütün geçmişi ile ‘tek bir canlı düşünüşün’ gelişimi olan felsefi düşünüşün evrensel bir düşünme biçimi olduğundan kuşku duymak yersizdir. Bu ortak kültürel mirasta bu güne kadar gelmiş geçmiş bütün toplumların hamuru/çamuru var elbette, ama bir düşünme biçimine konu edilen sorun, ya da daha iyi bir ifadeyle sorgulanan hayat alanlarının, temel ilgi alanının tüm dünyada aynı yöne kaydırılması beklenemez; her toplumda insani ilgilerin yoğunlaşacağı alanların farklılığı yadrganmamalıdır. Bu farklılık, dünya problemlerine karşı kayıtsız kalmayı değil, aksine dünya problemlerine kendi perspektifimizden bakabilme olanağını verecek, evrensel felsefe kültürüne bir katkı sağlayacaktır. Her felsefi doktrin belli bir zamanda ve yerde ortaya çıkan fikir ve düşünme biçimleridir. Sıradan bir şey değil, kendilerini geleceğe sunan ve kabul görmek isteyen bir takım “tema”lardan ibarettir.

Ancak, kültürün evrensel olan öğelerinin benimsenmesi, içselleştirilmesi, kendimizin kılınması, tıpkı öteden beri gelen kültürün kendimize ait kılınması gibi kaçınılmazdır. Ama tercih edilen, ötekine ait bir düşünme biçiminin, belli bir gelenek oluşturmuş olan yaşam biçimlerine egemen kılınması değil, mevcut olan yaşam biçimine uygun olan düşünme biçimini yaratmak olmalıdır. Zamanında bizimde içinde olduğumuz, bu günse uzantısında bulunduğumuz İslam kültürünün, pagan Yunan bilim ve felsefesini alıp içselleştirmesi, benimsemesi, kendine özgü kılması gibi, bu gün de Batı bilim ve felsefesinin yolunu yordamını kendi kültürel mirasımızla uyumlu, toplumumuzun sorunlarına eğilen Batı tarzı bir felsefe geleneği kurmak pekala mümkündür. Ama zorunlu olup olmadığı tartışılabilir. Zira felsefe tarihi ona yeni katılacak olan düşünme biçimlerine açıktır. Öyleyse, kendimiz olmayan bir şeyi kendimizinmiş gibi görmeden, problemlere başkaları gibi değil, ama onları da göz ardı etmeden kendi perspektifimizden bakmanın olanağı üzerinde düşünmek gerekiyor. Bu amaçla, belli bir kültür çerçevesinde felsefenin ortaya çıkabilmesi için bazı koşulların oluşması gerekiyor. Toplumsal, ruhsal-bedensel ve değersel olanlara ilaveten felsefeden kaynaklanan şartlar da ortaya çıkıyor.(Küyel 1976, s. 26-40). Bu şartlardan felsefe ve bilim geleneği, siyasal güdüm ve devlet desteği kadar bir “dil kültürü”nün öne çıkarılması zorunlu gibi görünüyor. Felsefenin burada ayrı bir statüsü var: felsefe oluşturmanın doğal bir dili var. Hangi dil, hangi kültür olursa olsun, saf felsefenin özgün bir söylem tarzı, problem alanı var. Bu bağlamda felsefi düşüncenin farklılaşması düşünülemez. Ne var ki, düşünmenin ana dilde olması gerekiyor. Evrensel

felsefedeki payımız ancak ana dilde ürettiklerimizle belirlenebilir. Kendinizin üreteceği bir felsefe olmadan ne var olmak ne de kendiniz olmak mümkün. Felsefe burada hepsinin adını saymayacağım -bilimsel, dini..vb.- bir sürü düşünme biçimlerinden sadece biri, ama diğer düşünme biçimlerinin varlık şartı; insanlığa katkıda bulunacak bir bilimin, kendi diliyle düşünmenin, bir ödev ahlakının, özgürlük, demokrasi ve laikliğin ön koşulu. Ne var ki bu değerler taklit edilerek değil, ama sadece felsefi bir bilinç oluşturmakla yakından ilgili olan zihniyet değişikliği ile benimsenebilir.

Ait olduğumuz kültür ve millet, belli bir kültür bütünlüğü ve çevresi içinde medeniyetleşmiş ve felsefileşmiş bir kültür olsa da henüz düşünce tarihinde hak ettiği yeri alabilmiş değildir. Bulunduğu yerden hoşnut olmayanların önünde iki seçenek var: ya oldukça yorucu ve zahmetli bir iş olarak, uzun bir süre ait olduğumuz kültürden arta kalanlar –maddi ya da manevi– üzerinde yükselecek kendimize özgü bir kültür, düşünce, ahlak (etik), sanat, siyaset inşa etmek; ya da bu gün batı medeniyetinin, kendileri adına, ilk seçeneği ciddiye alması sonucunda oluşturduğu çağdaş medeniyete kendimiz olarak katılmak. 1800’lü yıllardan bu yana –Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’si olarak– tercihimizi hep ikinci seçenektan yana kullanmış olmamıza rağmen, günümüzde bu kültürün neresinde olduğumuz dikkat çekicidir. Ama bu günkü fikir yapıcılığı ve yaratıcılığın uzak oluşumuzun, hayata, dünyaya tatsız tuzsuz, yavan ve şaşı bakışımızın, her türden olgu ve olaylar karşısında net bir tavır alamayışımızın, kısa ve uzun vadeli sorunlarımıza çözüm üretemeyişimizin, kendimize özgü düşünce, siyaset, sanat, vb. yapılarını inşa edemeyişimizin, kendimizi yenileyemeyişimizin temel nedenini gerekli olan zihniyet değişikliğini gerçekleştirmememizde aramak durumundayız.

Felsefe yapmak, Husserl’in ifadesiyle, ‘kuramsal tavır alma’ içinde olmasıyla kişinin tarihsel toplumsal belirlenmişliğin dışına çıkabilmesi, tarihsel toplumsal kimliğin kendini belirlemesine fırsat vermemesi demektir. Boş zihinlerle ve kavramsız düşünülemediğine göre, bunu gerçekleştirmenin, toplumsal tarihsel mirası olabildiğince iyi anlamaktan, yeniden okuyup geçmişin şimdiye taşınmasından başka bir yolu da yoktur. Böyle bir kuramsal tavır alış başarılamazsa, bu *hep orada* ya da *hala orada kalmak*, özgür düşünememek, kendini, dolayısıyla toplumu yenileyememek demektir. Bu yenilenme ve canlı kalmanın yolu, değerlerin yeniden değerlendirilmelerine bağlıdır. Değerler, sorgulayanların üzerine gölge düşürse bile, inatla sorgulanmalıdır –ki bu işimiz olmalı– ne kadar doğru, iyi, güzel kabul edilirse edilsin bu ‘üst bilinç’ değerlerin ensesinde olmalı, böylece hep uyanık bir bilinç oluşturulmalıdır. Bu inat gelenek oluşturmada önemli bir adımdır. Kanaatimce bu inatta ısrar edemememiz yüzünden bir gelenek oluşturamıyoruz ya da var olan geleneği canlandıramıyoruz.

Felsefe, şeylere yeniden bakışın adıdır. Felsefe için, felsefe sorunlarına daima yeni çözümler önermekten başka yapılacak çok fazla bir şey yoktur. Bu bakışın yukarıdaki hassasiyetler çerçevesinde olması zorunludur; felsefi

düşünme biçiminin asgari şartları her ne ise, onlardan ödün vermememiz, bir başka kültürün, bir başka dünyanın düşüncelerini felsefe olarak tekrar etmememiz gerekiyor. “Yunanca’da en güzel çağda, *dialesthai*, konuşmayı sürdürmek ve felsefe yapmak demektir, felsefenin aracı diyalektik.... O halde felsefe de ulusal bir felsefe olmak zorundadır ve genel geçer bir felsefe ortaya koymak yanlıştır.(...) Biz, Yunan politikasının bir ögesini olduğu gibi, onun felsefesinin bir ögesini de o denli az tamlıkla yeniden geri getirebiliriz” diyor Schleiermacher. (Aktaran Soykan 2002, s. 82). Felsefedeki yetkinlik elbette tartışılır, ama felsefi düşüncenin temel sorunlar etrafındaki yinelenen tavrı dikkate alındığında Schleiermacher’in ifadelerinin farklı kültür çevreleri adına dikkate alınması gerektiği kanaatindeyim. Felsefe, evrenin başlangıcı sorunuyla ilgilendiği için Yunanlıların; dini kavramlaştırıp sistemleştirdiği için Ortaçağ Avrupa’sının; yeni kurulan bilimin sağlam temellere oturmasına yönelik çalışmalar yapmasıyla Rönesans Avrupa’sının; kendisinden kuşku duyulamayacak kesinlikte bir bilgi ideali ile 17. yy. Avrupa’sının; duyusal bilgi temelli ampirik bir dünya inşası ile 18. yy. Avrupa’sının; ...vb. felsefesi olmuştur, ama aynı zamanda, farklı amaçlarla da olsa, sözü geçen tarihsel dönemlerde, farklı düşünme biçimlerinin var olduğu ve bu farklı düşünme biçimlerinin ait oldukları çağın ve toplumların sorunları üzerinde durdukları unutulmamalıdır.

Felsefe bir kültürün içinde kazanılır ve yapılır. Bu da bir geleneğe bağlı kalınarak yapılabilecek bir şey. Batı tarzı değil belki, ama bizim de varlığı, insana ve hayata ilişkin bir tavır alışımız var. Bu, sıradan, bilinçsiz bir tavır alış değil, kasıtlı, bilinçli bir tavır alış. Felsefi düşünme biçimi, farklı yaşam biçimlerinin, farklı hayat anlayışlarının ve bütün farklı kültürel ve düşünsel yaklaşımların farklı tavır alışları neticesinde ortaya çıkan zihinsel bir üretme etkinliğidir. Bu karşı çıkılamayacak olguya rağmen felsefi düşünme biçiminin tekliğinden bahsetmek felsefenin zenginliğini ve üretkenliğini kısıtlamak anlamına gelecektir. Felsefeleri oluşturan, içinde bulunulan dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel bakış açıları ve problemleridir. Felsefe, akli kullandığı için ortak sonuçlara varır, ama aynı toplumda bile farklı anlayışlar varken, farklı toplumların, aynı dönemde bile olsalar, dünyayı algılayışları farklı olması doğaldır. Bu farklılık aynı zamanda felsefelerin de farklılığı anlamına gelir. Her kültürün dünya problemleri karşısında bir tavır alışı, şöyle ya da böyle bir duruşu vardır.

Bizde bütünüyle Batı tarzında felsefe olmadı. Olmalı mıydı? Burası tartışılabilir, ama kesin olan bir şey var ki, o da şudur: biz felsefeyle iki kere tanışıklık kurmuşuz; ilki, bir şekilde eklemlediğimiz İslâm kültürüyle birlikte, Yunan düşüncesinin aktarılıp özümsemesi biçiminde -ki bu bir ölçüde başarılı olmuş sayılabilir. İkincisi, 18.yy’ın ortalarından itibaren hala devam eden geri kalmışlık sendromumuzun sonucu olarak, aydınlanmak için Batı düşüncesinin (ağırlıklı olarak Fransız ve Alman düşünceleri) aktarılıp özümsemesi

biçiminde. İşte bu iki tanışıklık oluşturulabilecek bir felsefe geleneğinin başlangıç noktası olabilir.

Ama bu iyimserliğimizi ciddi anlamda tehdit eden husus, düşüncemizin düşünmenin temel konusu olan *varlığın evinde* yapılamıyor olmasıdır. Dünyayı ve insanı bir başkalarının evinde düşünürsek, yani, ait olmadığımız bir kültürün diliyle düşünürsek, kendimize ait bir felsefenin, düşünme dili Türkçe olan, Türkçe düşünerek ortaya konulabilecek olan bir felsefenin kurulması pek olası değil. Her türden bağnazlığı bırakıp, bir Türkçe felsefe geleneği oluşturmak zorundayız, aksi takdirde felsefeyle olan tanışıklığımız eskiden olduğu gibi yine gelip geçici, eğreti ve “*varlığın evindeki konukluk*” düzeyinde olacaktır. Yapılması gereken şey, ciddi anlamda bir Türkçe felsefe dili oluşturmak, kültürümüzü kavramlaştırmak, “varlığı” Türkçe’ye çağırarak olmalıdır. Türkiye’de felsefenin ve dolayısıyla *derde derman olacak* bir düşünme biçiminin varlık şartı budur. Önemli ve bir o kadar da vazgeçilmezliğine rağmen ‘Türkçe’ ile düşünmenin tek başına yeterli olmadığını da unutmamalıyız, çünkü felsefe, sıradan, üstün körü bir düşünme biçimi değildir. Felsefi düşünme biçiminin tam olarak kavranamaması durumunda evrensel düşünceye yapılacak katkı ve kabul görmemesinden başka, ait olduğu çevreyi de kaosa sürükleyecektir.

Bu durumda, Türkiye’de felsefe ancak aşağıdaki kriterlerin yerine getirilmesiyle olanaklı olacak ve Türk düşüncesinin önüne yeni olanaklar açılacaktır. Her şeyden önce, bir düşünce geleneğinin kurulması gerekir. Böyle bir gelenek, maddi ve manevi zenginliklerin toplanması, onlara sahip çıkılması ve yeni olanlara sırt çevirmemekle mümkündür. İkinci olarak, bir zamanlar *Cemiyet-i İlmîyei Osmanîye*’nin ilke edindiği gibi, dini ve siyasi ihtiraslardan uzak kalmak, ilmi ilim gibi, felsefeyi de felsefe gibi yapmak gerekiyor. (Fındıkoğlu 1938, s. 104). Dini ve siyasi endişelerden uzak bir düşünme biçimi geliştirmek, süre giden bir gelenek oluşturmanın ön koşullarındandır. Üçüncü bir şart, bilim ve felsefenin milli olduğu saf dilliliğinde bulunmadan, toprak-düşünce (Fındıkoğlu 1938, s. 109 vd.) arasındaki tasavvuru, yani, evrensel kültüre katkıda bulunacak bir düşünme biçimini, güçlü tutmaktır. Dördüncü şart, fikir faaliyetlerini merkezietten kurtarmaktır. Kültür faaliyetlerindeki merkezietisizlik, bir gölü besleyen ırmaklar gibi, tali kaynakların canlanmasına zemin hazırlayacaktır. Ve en önemli şart, tercih ettiğimiz medeniyete hırsla sarılmak, batı medeniyetinin bilimsel ve felsefi havasını bir bütün olarak yaratmaya çalışmak olmalıdır. Bu ise tamamıyla bir zihniyet değişimini gerektiriyor.

Türkçe düşünmekten ödün vermeden, içinde bulunduğumuz kültürü kavramlaştırmak; alinganlık göstermeden, gurur meselesi yapmadan, varsa eğer, eski ve yeni gereksinim duyduğumuz felsefeleri almak –özellikle yöntem ve epistemoloji ağırlıklı olanlar– ve her düşünürün geçmiş dönem üzerinde bir değerlendirmesi, dönemine ilişkin bazı saptama ve değerlendirmeleri, geleceğe dair bazı öngörülerini olduğu için, hiçbir filozofu dışarıda bırakmadan bu günün

problemleri çerçevesinde okumalar yapmak, Türk düşüncesinin “özgün varlık şartları” olarak görünüyor. Tarihte iki tane Aristoteles, Hegel, Kant, iki tane Farabi, İbn Sina, Gazali, İbn Rüşd, İbn Haldun yoktur. Var olmaları isteniyorsa, onları geri getirme olanağımız olmadığına göre, okumalarla onları bu güne davet etmemiz, bu günün sorunlarıyla yüzleştirmemiz gerekiyor. Böyle yaparak, Farabi’yi geri getiremeyiz belki, ama ikinci bir Farabi yaratmak pekala mümkün; çünkü her yeniden okuma bir yeniden üretmedir. Felsefenin devamı ve canlı bir bilinç etkinliği olarak sürdürülmesi ancak böyle olur. Çağımızda Batı düşüncesinin, özellikle, Nietzsche’nin, Heidegger’in, hatta daha yakın zamanlara hitabeden, Foucault’nun ve Derrida’nın yaptığı da bundan başka bir şey değildir.

O zaman, Türkçe düşünmenin olanaklarının olabildiğince zorlanması, en azından bundan sonra, “Türk Düşüncesi” denilebilecek bir düşünceye kaynaklık edecek olan geleneğin oluşturulabilmesi için kavramsal yapının oluşturulması gerekir. Bu kavramsal yapının kurulmasıyla da “Türkçe” felsefe yapmanın ölü açılmış olur.

Abstract: Philosophy is a thinking activity, exhibited in a surroundings of culture in spite of its universal character. It involves a attitude as a whole. As other ways of thinking, it is created in a particular culture and added to universal culture. It is necessary that thinking had made in primitiv language in order to belong to any culture and add to universal culture. But this is not enough; philosophizing required to be occupied with a tradition. Its going on, also, it is possible with rereading and nowing of this tradition. The condition of philosophical tardition of thinking is to able to constitute a type of thinking which is far from religious and political worry.

Key Words: Philosophy, Culture, Tradition, The ways of thinking, Language, Reading.

Kaynakça

- Arda Denkel, **Düşünceler Ve Gereklçeler**, Felsefe Yazıları I, Göçebe Yayınları, İstanbul 1997.
- Abraham Wolf, Nietzsche’nin Felsefesi, Çev. Sebahattin Çevikbaş-H.Subhi Erdem, Babil Yayınları, Erzurum, 2003.
- Ahmet Mithat, ‘Schopenhauer’in Hikmet-i Cedidesi/Schopenhauer’in Yeni Hikmeti’, **Felsefe Metinleri**, Sadeleştiren ve yayına haz., Erdoğan Erbay-Ali Utku, Babil Yayınları, Erzurum, 2002.
- Hatemi Senih Sarp, “Filozofik Düşünüş ve Karakterleri”, **Felsefi ve İctimai Konferanslar**, Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Merkezi Kitapları, Çığır Mecmuası Neşriyatı, Sümer Basımevi, Ankara 1938.
- Katip Çelebi, **Mizânü’l-Hak Fî İhtiyârî’l-Ahak**, haz., Orhan Şaik Gökyay, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.
- Mübahat Türker Küyel, Türkiye Cumhuriyet döneminde Felsefe Eylemi, A.Ü. Basımevi, Ankara 1976.

- Odo Marquard, **İlkeselliğe Veda**, Çev., Şebnem Sunar, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.
- Ömer Naci Soykan, “Felsefede Gelenek Oluşturmak”, **Felsefelogos**, 1988/4 (Cumhuriyet Türkiye’sinde Felsefe).
- Ömer Naci Soykan, “İnsanın Dünyadaki Yerinin Yeniden Sorgulanması Üzerine”, **Kutadgubilig**; Felsefe-Bilim Araştırmaları, Ocak 2002.
- Raymond Polin “The Sense of the Human” **Philosophy and Phenomenological Reserch**, Vol XXIX, June 1969, No:4.(536-561).
- Takiyettin Mengüşoğlu, **İnsan Felsefesi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.
- Rahmi Karakuş, **Felsefe Serüvenimiz**, Seyran Yayınları, İstanbul 1995.
- Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Memleketimizde İلمي ve Felsefi Hayatın İnkişafı Şartları”, **Felsefi ve İctimai Konferanslar**, Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Merkezi Kitapları, Çığır Mecmuası Neşriyatı, Sümer Basımevi, Ankara 1938, s. 104